

BEYNƏLXALQ KRIŞNA ŞÜURU CƏMIYYƏTİNİN İNANC VƏ İBADƏTLƏRİ

UOT 1:2; 141.45
DOI:10.30546/3006-0346.2024.4.82.104

VÜSALƏ MƏMMƏDOVA

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun

“Dinlərin tarixi” ixtisası üzrə magistrantı

E-mail: vusale.memmedova780@gmail.com

ORCID:0009-0009-0172-7918

GİRİŞ

Başda ABŞ və Qərb ölkələri olmaqla demək olar ki, bütün cəmiyyətlərdə yeni dini hərəkətlər gündən - günə sürətli artımları ilə diqqət çəkməkdədirlər. (Güneş, 2023:401) “Yeni” adlandırılmalarının səbəbi kimi yalnız tarix olaraq yeni, yəni İkinci Dünya müharibəsindən sonra yaranmaları deyil, həm də yeni bir din, dindarlıq forması, fərqli inanc gətirmələri olaraq da dəyərləndirmək mümkündür. Dini sosial bir fakt kimi düşünsək, cəmiyyətdə bu qədər geniş yayılmış ikinci təsir vasitəsi görmək mümkün deyildir (Heydərov, Qənbərov, Qafarov, 2020 :14) Ənənəvi dinlərdən qopmalarına baxmayaraq özlərini ayrı bir din kimi təqdim edən bu cərəyanlar, mövcud dinin təsir gücünün zəiflədiyi cəmiyyətlərdə ənənəvi dinin alternativini olaraq yaranmış, qısa müddətdə ətraflarına xeyli tərəfdar toplamağa nail olmuşlar. Müxtəlif mədəniyyətlərin birlikdə yaşadığı, sekulyarizmin və modernizasiyanın mövcud olduğu, dini dəyərlərin və ailə institutunun zəiflədiyi Qərb dünyasında meydana gələn bu hərəkətlərin yaranmasına səbəb, insanların modernləşmədən gözlədiklərinin əksi ilə qarşılaşmaları olmuşdur. Belə ki, müharibələr, xüsusilə İkinci Dünya müharibəsindən sonra gözlənilən dəyişikliklər baş verdi. İnsanlar yenidən dini, mənəvi, mistik axtarışlara yönəlməyə başladı. Din, baş verən proseslərdə əsaslı dəyişimə məruz qalarkən, yeni din formalarının yaranmasına əlverişli zəmin yaratmış oldu. İnsanlarda yaranan qorxu, narahatlıq və inamsızlıq, onları özlərini daha təhlükəsiz hiss edəcəkləri dini qruplara yönəltdi.

Yeni dini hərəkətlər, əsasən Din sosiologiyası və Din psixologiyasının tədqiqat mövzusu olmuşdur. Mürəkkəb strukturları, fərqli ideologiyaları, müxtəlif inanc və ibadət formaları ilə bütün dünyada sürətlə və geniş yayılan bu hərəkətləri adlandırmaq, xüsusiyətlərini təsbit etmək, təsnifləndirmək o qədər də asan olmamışdır. Yeni dini hərəkətləri müxtəlif meyarlarla təsnifləndirərkən, ilk olaraq mənşəyinə görə, yəni, xristianlıqdan ayrılan və Uzaq Şərq dinlərindən qopan hərəkətlər olaraq ayırmışlar. Şərq mənşəli, xüsusilə hind qaynaqlı yeni dini hərəkətlər

lar daha çox diqqət cəlb etmiş və üzərində daha çox tədqiqat aparılmışdır. Pozitiv məqsədlərə yönəlmiş bu hərəkətlər eyni zamanda hind dinlərinin müqəddəslərini yaşatmaq, insanların ruhani dünyasını zənginləşdirmək və fərdi potensiallarını inkişaf etdirmək məqsədi hədəfləmişlər. Tanrı ilə daha dərin və yaxın bir əlaqə, bunu həyata keçirməkdə bir ustada tabe olma prinsipi bir çox Şərq mənşəli hərəkətlərdə mövcuddur. Uzaq Şərq dinlərinə mənsub olan yeni dini hərəkətlərə “Hare Krişna”, “Sai Baba”, “Transcendental meditasiya”, “Brahma Kumaris” və digər dini qrupları misal götürmək olar. (Qənbərov, 2018:178) Şərqin minillik mədəniyyət və inanclarını təmsil edən bu hərəkətlər Qərb cəmiyyəti üçün olduqca yeni idi (Köse, 2017:8). Qeyd etmək lazımdır ki, heç bir fəlsəfə Qərb dünyasına Hind fəlsəfəsi qədər təsir göstərməmişdir. “Beynəlxalq Krişna Şüuru Hərəkəti” Şərqdən Qərbə gələn onlarla dini cərəyanların bəlkə də ən uğurlusu və ən çox diqqət cəlb edənini olmuşdur (Köse, 2017:141).

Sosioloqlar bəzən cəmiyyətdə yaranmış xaosu müsbət bir hal kimi dəyərləndirirlər. Çünki əksər hallarda kaos, bir “ayıqlama” və ya yeni bir nizamın formalaşması ilə nəticələnir. Elm, insan ağı, texnika qərblilərin dünyasını cansızlaşdırdıqda ilahi aləmə bağlı bir ruha sahib olan insan, çıxış yolu axtarmağa başlamışdır.

Dünyəviləşmənin güclü olduğu Qərb dünyası Şərqdən gələn dini ab-havanı asanlıqla mənimsəmişdir. 1960-cı illərdə Qərb cəmiyyətini bürüyən Uzaq Şərq dinləri cəmiyyətdəki təsirini heç vaxt itirməmişdir. “Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti”nin dünyada geniş missiyonerlik fəaliyyətləri və kifayət qədər ardıcılıqları mövcuddur. Hərəkətin Amerikada və Avropada sürətli inkişafına bəzi faktorların təsiri olmuşdur. İlk olaraq bu hərəkətin mənimsədiyi apokaliptik ideologiya, xristianlığın hakim olduğu cəmiyyətlərdə ənənəvi mədəniyyətə bənzər bir inanc idi. Digər bir faktora gəlincə, hinduizm və xristianlıq arasında önəmli fərqliliklər olmasına baxmayaraq Bhaqavad – Gitada qeyd olunan Krişnanın sözləri, ideologiyaları Əhdi - Cədidlə çox bənzərdir (Akalin 2015:21). Hinduizmdə Krişna, xristianlıq-

da İsa Məsih Tanrının avatarası hesab edilməkdədir. Elmin və sevginin insanı mükəmməlliyə aparən bir yol olması, hər iki inancda mövcuddur. Tanrı – sevgi Tanrısıdır, Ona çatmaq və bununla bərabər elmə, həqiqətə, imana və qurtuluşa yetişmək yalnız Tanrını sevməklə mümkündür. Fərdi olaraq qurtuluşa çatmış insan, başqalarının da qurtulması üçün çalışacaqdır. Pozitiv məqsədlərə yönəlmiş fəlsəfi və mistik hərəkətlərin təməl məqsədləri əvvəl insanı, sonra insanlığı və dünyanı dəyişməkdir, şüarları isə “biz dəyişərsək, dünya dəyişəcəkdir” şəklindədir (Turan, Battal 2020:103). Həmçinin hərəkətə qoşulan üzvlərə göstərilən diqqət və qayğı, qruplara yönəlməyə marağı artıran əsas faktorlardan biridir.

Zərərli vərdiş sahibləri və bundan qurtulmaq istəyənlər üçün hərəkətin təqdim etdiyi yoqa təlimləri alternativ bir məşğuliyyət təsiri bağışlamışdır. Ümumilikdə elmin, siyasətin həll edə bilmədiyi bir çox problemin olduğu, kilsənin də çökməyə üz tutduğu Qərb cəmiyyətində axtardığı rahatlığı və rifah həyatı tapmayan insanlar üçün çıxış yolu, təsəlli qaynağı dini qruplara yönəlmək olmuşdur. İnsan fitrəti dinə ehtiyaclı şəklində yaradıldığı üçün daim ona yönəlir və suallarını cavablandıracaq ünvan axtarışında olur. Müasir dövrdə dinin cəmiyyətdə görünüş formalarından biri də yeni dini hərəkətlər şəklində olmuşdur (Əzimli, 2022 : 158).

HƏRƏKATIN YARANMASININ QISA TARİXİ

Bu hərəkət, “Veda” mədəniyyətini və dinini Krişna şüuru altında Qərbdə yaymaq düşüncəsi ilə qurulmuşdur (Turan, Battal, 2020: 215). Hare Krişna hərəkətinin qurucusu Svami Prabhupada, öz ruhani ustadı Abhay Bhaktisiddantanın istəyini yerinə yetirmək niyyəti ilə 1965-ci ildə, 69 yaşında, təkbaşına bir yük gəmisində Amerika Birləşmiş Ştatlarına yola düşmüşdür. Qısa müddət sonra ətrafına ardıcılar toplamağa nail olan Prabhupada, Qərb mədəniyyətinə mənsub insanların Şərq mistisizminə qarşı maraqlarının yüksək olduğundan daha da ruhlanaaraq, 1966 – cı ildə Nyu-Yorkda “Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti”nin əsasını qoydu. Praphubada vəfatına qədər keçən on iki il ərzində Krişna şüurunu təbliğ etmiş, dəfələrlə dünyanı gəzmiş, “vayşnava”nın müqəddəs mətnlərinin şərhlərindən ibarət altmış cildə yaxın kitablar nəşr etdirmişdir. Praphubada 1977 – ci ildə vəfat etdiyi zaman artıq bir çox ölkədə məbədlər inşa etdirmiş, ardıcılarının sayı isə on minə çatmışdır (Köse 2017: 42). Kitablari bir çox dillərə tərcümə edilmiş, beş yüz milyon nüsxədən çox sa-

tlmışdır. Onun ardıcilları bu kitablari ən dəyərli varis hesab edirlər və düşünürlər ki, hindu müqəddəs mətnlərin dünyanın müxtəlif dillərində tərcümə olunması, milyonlarla insanların “ruhi potensialini açmağa” kömək etmişdir. Onun əsərlərinə böyük ehtiramla yanaşan krişnaçılar, öz ruhani ustadlarını Krişna şüurunun yüksək zirvəsinə çatmış bir öndər olaraq qəbul edir, Tanrı Krişnaya göstərilən hörmət və təzimin ona da göstərilməsini vacib hesab edirlər. Çünki Praphubada, Krişnanın təmsilçisidir və onun sevgisini dünyaya yaymaqla vəzifələndirilmişdir. Onun ustadı ondan insanların bəhrələnməsi, xeyir tapıb ucalması üçün bu elmi bütün dünyaya çatdırmasını istəmişdir. Praphubada həyatı boyu bu missiyani yerinə yetirməyə çalışmışdır. Onun yazdığı kitablari “özünü dərk etmək”, “Allahı dərk etmək”, “İlahi Varlıqla insanın itirdiyi münasibətləri bərpa etmək” və s. mövzuları əhatə etməkdədir. O, həmçinin Tanrı ilə insanlar arasında ünsiyyət vasitəsidir və insanlara doğru yolu göstərən bir rəhbərdir.

Praphubadaya öz missiyasını yerinə yetirmək üçün zəngin hindlilər öz maddi dəstəklərini əsirgəməmiş və bu elm Hindistandan bütün dünyaya yayılmışdır. 1966 – cı ildə Nyu-Yorkda əsas qoyulan bu hərəkət, 1968 – ci ildə Avropaya yayılmağa başlamışdır. Müxtəlif şəhərlərdə bir çox məbədlər inşa edilmiş, konfranslar keçirilmiş, məktəblər açılmışdır. Hindistanın dövlət xadimləri və bir çox hindular, hinduizmi və hind mədəniyyətini yaydığı üçün Praphubadanı, ölkələrinin “ruhani səfiri” hesab etmişlər.

1977-ci ildə Praphubadanın vəfatından sonra artıq “ruhani ustad “sayılan on bir nəfər ardıcilları onun missiyasını davam etdirərək hərəkətin rəhbərliyini öz üzərlərinə götürmüşlər. 1980 – ci illər, hərəkətdə parçalanmalarla yadda qalan bir tarix olsa da, daha sonra hərəkətin idarəsi yenidən davam etdirilmişdir. Bu cür halların, lideri vəfat edən hər qrupda yaşandığı görülməkdədir.

MÜQƏDDƏS KİTAB “BHAQAVAD – GİTA”

Hindistanın bir çox dinlərin yarandığı coğrafiya olması və bir sıra dinlərin Veda təlimi əsasında formalaşması məlumdur. “Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti” də Veda təliminə əsaslanır və istinad etdikləri yazılı mətnlərdən ən nüfuzlusu Bhaqavad Gıtaadır. Bir neçə dilə tərcümə olunmuş bu müqəddəs kitabın əsas məzmununu tanrı Krişnanın nəsihət və göstərişləri təşkil edir. Bu mətnləri əzbərləmək, hərəkət üzvlərinin gündəlik ibadətlərinə daxildir.

Krişnaçılarının fəaliyyətlərinin əsasını müqəddəs mətnləri tərcümə etmək, onun göstərişlərinə uyğun

təlimlər keçirmək və bu elmi insanlara aşılamaq təşkil edir. Hindu həyat və düşüncə tərzinin formalaşmasında mühüm rol oynayan Bhaqavad – Gita, hind mifologiyasının döyüşçü qəhrəmanı Arcuna və tanrı Krişna arasında baş verən dialoqdan ibarətdir. Krişnaçılar Tanrının kəlamlarının hər birinin nəğmə olduğunu düşünür və onu “ilahi nəğmə”, “Tanrının nəğməsi” adlandırırlar. Tanrının dilindən danışıldığı üçün onu müqəddəs hesab edirlər və beş min illik bir tarixi olduğunu iddia edirlər. Beş min il əvvəl qədim sanskrit dilində yazılmış Bhaqavad - Gitanın tərcümə olunmasında və Qərbi dünyasında yayılmasında, hərəkatın lideri Praphubadanın böyük töhfəsi və zəhməti olmuşdur (Turan, Battal, 2020:218). Bu elm əsasən beş mövzunu əhatə etməkdədir: İlahi Varlıq haqqında keçən bəhslərdə, Onun hansı hikmətlərlə dərk olunması barədə məlumat verilir. İnsan olan varlıq kimdir, nə üçün doğulmuşdur? Nə üçün insan bu dünyada iztirab çəkir? Bu dünyada hansı enerjilər, hansı qanunlar vardır, kainat hansı enerjilər vasitəsilə idarə olunur? Zaman hər şeyi necə dəyişir və necə məhv edir? Kitabda dörd növ insanların Allah yoluna gəldiyi qeyd olunur: İztirab çəkən və bundan qurtulmaq istəyən insanlar. Hər şeylə maraqlanan insanlar; bu insanlar həyatda hər şeyi öyrənmək, bilmək istəyirlər. Maddi arzularının həyata keçməsi üçün Allaha yalvaran insanlar. Həqiqət axtarışında olan ağıllı insanlar.

Bhaqavad-Gitada reinkarnasiyadan yəni, sanskritcə “samsara” adlanan tənəsüh, və “karma” adlanan səbəb -nəticə inancından bəhs olunur və bildirilir ki, insan uşaqlıq bədənini dəyişib yetkinlik, yetkinlik bədənini dəyişib qocalıq bədənini aldığı kimi, ölüm anı gəldikdə, mövcud bədənini atıb yeni bədəninə daxil olur yəni, yenidən doğulur. Sonsuz olan ruh, xeyir və şər əməlləri ilə mövcud çürüməyə məhkum bədənə uzun müddət dolaşır. “Keçici cənnət” adlanan yaxşı həyatı yaşamasında məqsəd, ruhun xeyirə qarşı diqqətini artırmaq və onu daha çox yaxşı əməllərə sövq etməkdir. Şər bədənə dolaşan ruhun diqqətini isə pislik və kirli olana qarşı yönəldərək ondan uzaqlaşmasını təmin etməkdir. (Yitik 2013:159) İnsanın yolu bitməyibsə, müxtəlif bədənərdə və formalarda yenidən doğulur. İnsan ruhi varlığı dərk edənədək reinkarnasiya silsiləsi davam edir və bundan sonra, onlar arasında rabitə sona çatır, ayrılma və qurtuluş baş verir (Yitik 2013:159). Bu mərhələdən sonra isə insan daha ölümlü dünyada doğulmur, aid olduğu, əzəldən gəldiyi yerə qayıdır. Tanrı ruhu maddi elementlərdən ibarət cismə tabe etmişdir. Bədən ruhun zindanıdır, hidayət isə

ruhun bu girdəbdən qurtuluşudur. Ruh Allahdan bir zərrədir və ruhu aşkar etmək bu elmin əsas məqsədidir. Yalnız bu zaman insan əbədiyyət qazana bilər.

Sitayiş haqqında Bhaqavad-Gitada tanrı Krişnanın dilindən deyilir: “İlahlara sitayiş edənlər İlahların yanına gedəcəklər. Ruhlara sitayiş edənlər ruhlardan arasında doğulacaqlar. Əcdadlara sitayiş edənlər əcdadların yanına, mənə sitayiş edənlər mənəmin yanıma qayıdacaqlar”. Tanrıdan başqa sitayiş, bəzən əsas Uca Varlığı unutmaya səbəb olur. Halbuki hər bir halda bütün sitayişlər Tanrıya yaxınlaşmaq üçündür.

İNANC VƏ İBADƏTLƏRİ

Krişna şüuru hərəkatı dünyanı rədd edən, dünyəviləşməyə qarşı mövqedə dayanan bir hərəkatdır, qrup üzvləri arasında birlik və bir-birinə bağlılıq duyğusu hakimdir. (Güneş 2023 :404) Bu hərəkat qatı bir şəkildə monoteist anlayışa sahibdir və tərəfdarlarının Krişna şüurunu tamamilə mənimsəməsi üçün həyatlarını asketik bir formada davam etmələri tələb olunur. (Uluç 2012 :172). Hərəkatın üzvləri yəni, özləri adlandırdıqları kimi “fədailəri” bu hərəkatı dini hərəkat deyil, elm hərəkatı hesab edirlər.

Veda təlimində və ya fəlsəfəsində ümumilikdə hər şeyin mahiyyəti haqqında dərin fundamental fəlsəfə olduğu üçün mükəmməl və kamil bilik əldə etmək mümkündür. Bu fəlsəfəyə əsasən hazırkı dövr “dəmir dövrü”dür və bu dövrdə insanın özünü dərk etməsinin ən asan yolu Tanrının müqəddəs adlarının tərənnümüdür. Tanrını daim adlarıyla zikr etmək Ona duyulan dərin sevginin göstəricisidir. Krişnaçılar Tanrını üç adı ilə zikr edirlər:Hare, Krişna, Rama. Qədim sanskrit dilində Tanrının əsas adlarından olan Hare- Allahın qüdrəti, sevgi enerjisidir. Rama- hər kəsə sevinc bəxş edən deməkdir, -sevincin, xoşbəxtliyin mənbəyidir. Krişna - hər kəsi cəlb edən, “Cazibədar Tanrı” mənasındadır. Hərəkatın gündəlik ibadətlərinin əsas hissəsini mantra yəni, 108 ədədli təsbehlə Tanrının müqəddəs adlarından ibarət 16 kəlməni özündə birləşdirən dua təşkil etməkdədir: Hare Krişna Hare Krişna Krişna Krişna Hare Hare,Hare Rama Hare Rama,Rama Rama Hare Hare. Mantra iki sözün birləşməsidir; “man” – ağıldır, “tra” – ağılı qurtuluşa aparən deməkdir yəni, ağılı iztirablardan xilas etməkdir. Tanrının müqəddəs adlarını zikr etmək, ibadətlərin ən gözəlidir.

Krişna hərəkatının üzvlərinin gündəlik ibadətləri ən uzun ibadətlərdəndir. Onlar üçün gün saat 3:30 – da ruhani ustada təzimlə başlayır. Ardınca ibadət niyyəti ilə yuyunduqdan sonra təsbehlə Tanrının

müqəddəs adlarının zikri yerinə yetirilir. Təsbeh təmiz qalması üçün kisədə gəzdirilir. Zikr zamanı baş barmaq və orta barmaqdan istifadə edilir. Şəhadət barmağını, neqativ enerji daşdığı üçün təsbehə toxundurmurlar. Baş barmaqda olan nöqtələrin beynin təfəkkürünün inkişafında rolu olduğunu, orta barmağın isə onurğa sütunu ilə əlaqəli olduğunu bildirirlər. Krişnaçılardan istifadə etdikləri təsbeh, Hindistanda bitən və müqəddəs hesab edilən Tulsi ağacından oyularaq hazırlanmışdır. Bu səbəbdən təsbeh “Tulsi mala” adlanır. Ətirli yarpaqları olan bu ağacı bütün Krişna məbədlərində görmək mümkündür. Krişnaçılar boyunlarına bu ağacdən hazırlanan boyunbağı da bağlayırlar. Tulsi ağacının İlahi məhəbbətin inkişafına kömək etdiyini düşünürlər. Ayınlərində bu ağacın ətrafına dolanırlar, həmçinin buxur və gül kimi müxtəlif ətirli atributlardan da istifadə edirlər. Mantranın ardından ibadətə giriş açılışı olur və krişnaçılar “Govinda Adi puruhsam”- “Sən əzəli Tanrısan” himnini oxumaqla tanrıları salamlayırlar. Gün ərzində ibadət mühazirələr, kitabların mütaliəsi və tərcüməsi, birlikdə yemək süfrəsi, təbliğ fəaliyyətləri və dualarla davam edir. Gün, gecə 21:00 - da zikrlərlə bitir (Turan, Battal 2020:218).

Krişna hərəkətinin üzvləri xarici görünüşləriylə də özlərini büruzə verəcək qədər fərqlənməkdədirlər; bəzilərinin saçları tamamilə qısa və hörgüdə ibarət olan aksesuar istifadə edirlər (Uluç 2012 :172). İbadətin bir parçası olan geyim və alınlılarına çəkilən işarə, krişnaçılar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. “Tuxoti və turta” adlanan uzun geyim narıncı rəngdə olur və bu rəng işıq, nurun, bilgi əldə etmənin simvolu sayılır. Ailə quran kişi krişnaçılar isə ağ rəngdə libasdan istifadə edirlər. Qadınlar hind milli geyimi olan “sari” geyinirlər. Rahiblər alınlılarına “tillaki” adlanan işarə çəkirlər. Bu işarə Krişnanın yolunda olanların işarəsidir. “İlahi qədəm” adlanan bu işarə müqəddəs gildən çəkilir. Gilin, beş min il əvvəl Krişnanın zühur etdiyi torpaqdan olduğunu iddia edirlər. Bu işarə gündəlik ibadət üçün məbədə gələnlərə vacib olmasa da rahiblər üçün şərtidir. Bu simvolların ilahi inkişafda olanlara kömək etdiyini düşünülməkdədirlər.

Krişna məbədlərində ibadət əsnasında müxtəlif zəng səslərindən istifadə edilir. Bunun insanlara rifah gətirdiyini, incə duyğularını aktivləşdirdiyini, həmçinin atmosferdə neqativ enerjini dağıtdığını və pozitiv enerji ilə yüklənməsini təmin etdiyini düşünürlər. Tanrının razılığını qazanmaq niyyəti ilə Onun adlarını təənnüm edərək onları musiqi və rəqslərlə müşayiət edirlər.

Hərəkət daxilində dünyəvi adla yanaşı, sanskritcə olan mənəvi adla da adlanma mövcuddur. Bu, ardıcılara müəyyən mərhələdən sonra hərəkətə göstərdikləri xidmətləri müqabilində ruhani ustalar tərəfindən, xüsusi mərasim təşkil olunaraq verilir. Bu zaman onlara “Tulsi – mala” hədiyyə olunur və dualar edilir.

Məbəd üçün hər gün təzə güllərdən toxunma çələnglər və yeni geyimlər hazırlanır. Bütün bu xərclər cəmiyyətin üzvlərinin ianələri və kitab satışlarından əldə olunan gəlirlərlə qarşılanmaqdadır. Həftəsonları hərəkət üzvlərinin iştirakı ilə tamaşalar təşkil olunur, və özlərinə məxsus bayram günlərində birlikdə dini ayınlar yerinə yetirilir.

Hərəkətə daxil olmaq üçün sufi bir həyat tərzini mənimsəmək və xüsusi qaydalara əməl etmək vacibdir (Köse 2012:141). Əsas dörd qaydaya riayət etmək, kamilləşmə yolunda insana kömək olur: Ət, balıq, yumurta yemək qadağandır. “Ahimsa” prinsipinə əsasən heç bir canlıya zərər vermək olmaz. Krişnaçılardan gündəlik menyularını meyvə, tərəvəz, süd məhsulları, dənli – paxlalı bol ədviyyatlı yeməklər təşkil edir. Bu növ yeməklər şən əhvali-ruhiyyə, xeyirxahlıq yaradır. Ət, balıq, yumurta isə əziyyəti, bədbəxtlikləri və xəstəlikləri artırır. Bu cür qidalar insanın doğru düşüncəsinə mane olur. Bir heyvanı öz qidası üçün öldürmək zorakılıqdır və öldürülən canlının ətinə yeməklə onun neqativ enerjisi insana keçir. Bu qidaları tərks etmək insanın ürəyində rəhm hissəsinin yaranmasına səbəb ola bilər.

Bihuşedici maddələrdən istifadə etmək olmaz. Həmçinin çay, kofe kofein tərkibli olduğu üçün insan zehninə inkişafına mane olur və İlahi enerjini hiss etmək mümkün olmur. Hərəkət üzvləri müxtəlif otlardan, çiçəklərdən, ədviyyatlardan hazırlanmış içkilərdən istifadə edirlər.

İnsanı günaha vadar edən, acizləşdirən və səbirsizləşdirən qumar oyunları qadağandır. Yalnız İlahi qaydalar əsasında ailə həyatı mümkündür, nikah-dankənar evlilik qəbul edilməzdir. Bu əməlləri tərks etməyən insan, təmizlik, dürüstlük, zahidlik, rəhm-lilik duyğusunu itirmiş olur.

Ümumiyyətlə, ciddi pəhriz, az yemək, az yatmaq, zehni oyaq saxlayan, gücləndirən təbii qidalar qəbul etmək, zərərli olan hər şeydən uzaqlaşmaq fəlsəfi və mistik hərəkətlərdə çox yaygındır. Yoqa və meditasiya vasitəsilə insanın ruhani dünyasını zənginləşdirmək və fərdi potensialını inkişaf etdirmək məqsədi daşıyan bir çox hərəkətlərdə vegeteryan qidalanma əsas şərtlərdəndir. Yoqa - sanskritcədən tərcümədə “bağlam”, “birləşdirmək” mənasındadır.

İnsanın enerjisini müəyyən məqsədə yönləndirməyi hədəfləyən üsuldur və bir növ "iradə tərbiyəsi" metodudur. Yoqa praktikası xilasolmanın fərdi yolu olub, hissələr və fikirlər üzərində nəzarətə nail olmağa yönəlmişdir. Bu zaman pis vərdislərdən və neqativ olan hər bir şeydən uzaqlaşmaq lazımdır.

"Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti"nin üzvlərinin daha bir inanclarına əsasən, hər bir insanın yeddi anası vardır; insanın öz anası, süd anası, ruhani ustadın anası, vətəni, dövlət başçısının həyat yoldaşı, müqəddəs kitablar və inək. Veda kitablarında inək südünün zəngin tərkibi haqqında qeyd olunmuşdur və bildirilmişdir ki, onun südündəki zülallar başqa heç bir heyvanın südündə yoxdur və bu zülallar insan beyninin toxumalarını inkişaf etdirir, ruhu görmə və dərk etmə qabiliyyətini artırır. İnsanlar ana südündən qısa müddət, inəyin südündən hazırlanan müxtəlif qidalardan isə ömür boyu istifadə edirlər.

"Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti"nin əsas məqsədi üzvlərini bir-birinə və Uca Varlıq Krişnaya yaxınlaşdırmaq, ümumilikdə bütün dünyada hər bir ruhun Krişnanın bir parçası olması şüurunu yaymaqdır. Hər kəs bu dünyada xoşbəxtlik axtarır. Krişnaçılar bu xoşbəxtliyi Tanrı ilə ünsiyyətdə və Ona duyulan sevgidə görürlər. Bu isə Tanrının adlarını daim zikr etməklə mümkündür. Zikr və onun coşqusuyla rəqs etmək Tanrı şüurunu və dini həyəcanı artıran vasitələrdir.

NƏTİCƏ

Mənsuqlarının sayına görə Xristianlıq və İslamdan sonra dünyada üçüncü ən böyük din olaraq bilinən Hinduizm, bir dindən daha çox həm də, bir həyat tərzini və fəlsəfədir. Bu dindən qaynaqlanan Beynəlxalq Krişna Şüuru cəmiyyəti, özünəməxsus inanc və rituallarıyla Qərb cəmiyyətində maraqla qarşılanmış və asanlıqla qəbul edilmişdir.

Tanrıya imanı əsas alaraq, sevgini və elmi hər bir fərdin qurtuluş yolu hesab edən bu hərəkatın müqəddəs kitabı Bhaqavad Gitada qeyd olunan nəzəriyyələr, Əhdi - Cədidlə bənzər olduğundan, qərblilər tərəfindən mənimsənilməsi çətin olmamışdır. Qərbə axın edən onlarla dini cərəyanlardan biri olan Krişna hərəkatı, Qərb cəmiyyətinin yaşamaqda olduğu mənəvi böhrandan uzaqlaşaraq yönəldiyi ünvanlardan sadəcə biri idi.

Şərqdən gələn yeni dini hərəkatlar, öz mədəniyyət və inanclarını Qərb mədəniyyətinə nüfuz etməyi bacarmışdır. Modern insanın müqəddəslə əlaqəsini vurğulayan nəzəriyyələri həm Şərqdən, həm də Xristianlıqdan qaynaqlanan dini cərəyanların orta

xüsusiyyəti olaraq hesab etmək mümkündür. Müasir insanın modern həyatın əsirinə çevrilməsi, cəmiyyətdə rifah yaşama deyil, mənəvi böhranla nəticələnmişdir. Öz sosial funksiyasını itirməkdə olan kilsə, insanların sadəcə ibadət etmək üçün getdikləri bir məkan olmaqda idi. Artıq cəmiyyətdə insanların dəyərləri, sahib olduqları ilə ölçülməkdə, maddi dəyərlər, mənəvi dəyərlərin önünə keçməkdə idi. Nüklear ailələrin yaranması səbəbilə ailə dəyərləri də, dini dəyərlər kimi get-gedə zəifləmiş, insanlar arasında ünsiyyət ən az həddə çatmışdır. Bütün bunlar isə insanlarda depressiya halları və mənəvi boşluğun yaranmasına səbəb olmuşdur. Belə bir cəmiyyətdə milyonlarla insan Şərqdən gələn dini - fəlsəfi cərəyanlara yönəlmiş, axtardığı mənəvi rahatlığı bu ünvanlarda tapmışdır.

Bu cərəyanlara xas olan ən önəmli xüsusiyyətlərdən biri, fərdin daxili dünyasına, insani əlaqələrə üstünlük vermək və daha təbii bir həyat tərzini, yaşam formasını təqdim etməkdir. Təbiətin bir parçası olan insan, artıq təbiətlə arasında əlaqəni yalnız ondan faydalanmaqda görmüş, həqiqi əlaqəni isə itirmişdir. Ənənəvi dəyərlərin və inancların zədələnməsinə yol açan bir çox dəyişikliklər, Qərb dünyasında yenə də qərblilərin narazılığına səbəb olmuş və bunun nəticəsində bir çox dini cərəyanların ortaya çıxmasına əlverişli mühit yaranmışdır. Xüsusilə Şərq mənşəli cərəyanların üstünlük verdiyi ruhi tərbiyənin, insanın özünəinam duyğusunu artırdığına inanılan qərblilər, bu cərəyanları daha rəğbətlə qarşılamışlar. Gündəlik həyatı bir disiplin şəklində qaydalarla yaşamağı təqdim edən Krişna hərəkatı kimi cərəyanlar yoqa, meditasiya metodlarıyla insanları cəlb etmiş və bu təlimlər həm də bir çox zərərli vərdislərə daha faydalı alternativ olaraq qəbul edilmişdir. Modern həyatın insanlardan qoparmağa çalışdığı mənəvi dəyərlər, yeni dini hərəkatlar tərəfindən xüsusilə vurğulanaraq həyat tərzinin əsas məqsədi olaraq təqdim etməsi, insanları bu cərəyanlara yönəltmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Qənbərov Asaf. 2018. *Din sosiologiyası*. Bakı: Tuna Printing, Publishing, Paskaging.
2. Akalın Kurşat Haldun. 2015. *Krişnanın Bhaqavad Gitasının İşdüzümü Olaraq Günümüzün İncilləri*. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyyat Fakültesi Dergisi.
3. Turan Süleyman, Battal Emine. 2020. *Yeni Dini Hərəkatlar Ansiklopedisi*. İstanbul Metamorfoz Yayınıclık Medya Reklam Organizasyon Matbaacılık LTD Şti.

4. Köse Ali. 2017. *Milenyum tarikatları Batıda Yeni Dini Akımlar*. İstanbul. Timas Yayınları.

5. Ezimli Elnur. 2022. *Sosyal Kontrol ve din*. İstanbul. Dönem Yayıncılık.

6. Güneş Abdurrahman. 2023. *Toplumsal bir protesto: Yeni Dini Hareketler*. Elazığ. Sosyal Bilimler Dergisi.

7. Heydərrov Səyavuş, Qənbərov Asaf, Qafarov Anar. 2020. *Din və ideoloji təhlükəsizlik*. Bakı: Tuna Printig, Publishing, Paskaging.

8. Yitik Ali İhsan. 2013. *Milət və Nihal inanç, kültür və mitoloji araştırmaları dergisi*.

9. Uluç Özlem. 2012. *İstanbul. Yeni Dini Hareketler*. İstanbul Matbaacılık.

10. <https://az.wikipedia.org/wiki/Vedalar>

11. <https://news.milli.az/society/51823.html>

Вюсала Мамедова

**УБЕЖДЕНИЯ И РЕЛИГИИ
МЕЖДУНАРОДНОГО ОБЩЕСТВА
СОЗНАНИЯ КРИШНЫ
РЕЗЮМЕ**

Во второй половине 20-го века великие инновации в области технологий, а также «моральный кризис», вызванный секуляризацией и многими другими факторами, особенно в западном мире, где доминировала модернизация, привели к появлению новых религиозных движений. Новые религиозные движения, использующие особенности традиционных религий, имеют синкретическую природу. Эти движения, которые с каждым днем растут и расширяются, привлекая внимание и интерес, в частности, молодежи, стали одной из наиболее исследуемых тем в последние годы. Новые религиозные движения, которые в основном являются предметом исследования социологии религии и психологии религии, имеют весьма разнообразную и сложную структуру. Новые религиозные движения, берущие свое начало либо из христианства, либо из дальневосточных религий, с интересом встречались в обществах, где они появлялись, легко принимались и сумели за короткий период собрать вокруг себя множество сторонников. Движения из дальневосточных дюн завоевали особую симпатию жителей Запада и привлекли большее внимание исследователей. В результате над ними было проведено больше исследований.

Различные аспекты новых религиозных движений являются предметом различных исследо-

ваний. В данной статье в качестве основной темы взяты верования и поклонение движению Кришны — религиозно-философскому направлению, берущему свое начало в индуизме. «Международное общество сознания Кришны» характеризуется поиском Бога посредством мантр, осознанием души, которая является Его частицей. Движение Кришны, утверждающее, что высший и наиболее совершенный путь к этому возможен только через йогу и медитацию, основано на ведическом учении. Существует несколько священных текстов, и лучшим из них считается «Бхагавад-Гита». В статье упоминаются некоторые темы, обсуждаемые в этой книге. В статье также представлена краткая история движения Кришны, его основателя Свами Прапхубады и его деятельности. В статье также отражены ежедневные молитвы членов этого движения, их собственные убеждения, а также сведения об их одежде и правилах питания.

Ключевые слова: Новые религиозные движения, Кришна, святой, поклонение, вера.

Vusala Mammadova

**BELIEFS AND RELIGIONS OF THE
INTERNATIONAL SOCIETY FOR
KRISHNA CONSCIOUSNESS
SUMMARY**

In the second half of the 20th century, great innovations in the field of technology, as well as the "moral crisis" caused by secularization and many other factors, especially in the Western world dominated by modernization, led to the emergence of new religious trends. New religious movements that benefit from the characteristics of traditional religions have a syncretic nature. These movements, which are increasing and expanding day by day, attracting the attention and interest of young people in particular, have become one of the most researched topics in recent years. New religious movements, which are mainly the subject of research in Sociology of Religion and Psychology of Religion, have a very diverse and complex structure. New religious movements originating from either Christianity or the Far Eastern religions were greeted with interest in the societies where they appeared, were easily accepted and managed to gather a lot of supporters around them in a short period of time. Movements from the Far Eastern dunes have won the special sy-

empathy of Westerners and attracted more attention of researchers. As a result, more studies have been carried out on them.

Different aspects of the new religious movements are the subject of various researches. In this article, the beliefs and worship of the Krishna movement, a religious-philosophical trend originating from Hinduism, are taken as the main topic. "International Society for Krishna Consciousness" is characterized by finding God through mantras, realizing the soul which is a part of Him. The Krishna movement, which claims that the highest and most perfect path to this is possible only through yoga and meditation, is based on Vedic teaching. There are several sacred texts, and the best of them is considered to be "Bhagavad - Gita". The article mentions some of the topics discussed in this book. The article also gives a brief history of the origin of the Krishna movement, giving a brief account of its founder, Swami Praphubada, and his activities. The daily prayers of the members of this movement, their own beliefs, as well as the information about their clothing and dietary rules are also reflected in the article.

Keywords: *New religious movements, Krishna, saint, worship, faith.*

XÜLASƏ

XX əsrin ikinci yarısında texnologiya sahəsində böyük yeniliklər, həmçinin sekulyarizasiya və bir çox digər faktorların səbəb olduğu "mənəvi böhran", xüsusilə modernizasiyanın hakim olduğu Qərbi dünyasında yeni dini cərəyanların meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Ənənəvi dinlərin xüsusiyyətlərindən bəhrələnən yeni dini hərəkatlar senkretik bir mahiyyətə sahibdirlər. Gündən-günə artan və genişlənən, xüsusilə gənclərin diqqətini və marağını cəlb edən bu hərəkatlar son illərin ən çox araşdırılan mövzularından birinə çevrilmişdir.

Əsasən Din Sosiologiyası və Din Psixologiyasının tədqiqat mövzusu olan yeni dini hərəkatlar, olduqca müxtəlif və mürəkkəb quruluşa sahibdirlər. Mənşəyi istər Xristianlıq, istərsə də Uzaq Şərq dinlərindən olan yeni dini hərəkatlar ortaya çıxdıqları cəmiyyətlərdə maraqla qarşılanmış, asanlıqla qəbul edilmiş və qısa müddətdə ətraflarına xeyli tərəfdar toplamağa nail olmuşlar. Uzaq Şərq dinlərindən qopan hərəkatlar qərblilərin xüsusi rəğbətini qazanmışdır və tədqiqatçıların diqqətini daha çox cəlb etmişdir. Bunun nəticəsində onlar üzərində daha çox araşdırmalar həyata keçirilmişdir.

Yeni dini hərəkatların fərqli cəhətləri müxtəlif yönlü araşdırmaların mövzusu olmaqdadır. Bu məqalədə Hinduizmdən qaynaqlanan dini-fəlsəfi bir cərəyan olan Krişna hərəkatının inanc və ibadətləri əsas mövzu olaraq ələ alınmışdır. "Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyəti" mantralar vasitəsilə Tanrını tapmaq, Onun bir zərrəsi olan ruhu dərk etməklə xarakterizə olunur. Bunun ən ali və kamil yolunun yalnız yoqa və meditasiya ilə mümkün olduğunu iddia edən Krişna hərəkatı, Veda təliminə əsaslanır. Bir neçə müqəddəs mətnləri mövcuddur və bunlardan ən üstünü "Bhaqavad – Gita" hesab edilməkdədir. Məqalədə bu kitabda bəhs olunan mövzulardan bəziləri qeyd olunmuşdur. Məqalədə həmçinin Krişna hərəkatının yaranmasının qısa tarixinə nəzər salınmış, qurucusu Svami Praphubada və onun fəaliyyətləri haqqında qısa məlumat verilmişdir. Bu hərəkatın üzvlərinin gündəlik ibadətləri, özlərinə məxsus inancları, o cümlədən geyim formaları və qidalanma qaydaları barəsində məlumatlar da məqalədə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: *Yeni dini hərəkatlar, Krişna, müqəddəs, ibadət, inanc.*